

Rödbläran

Botanisk tidskrift för Jämtland, Härjedalen, Medelpad och Ångermanland

**Nytt naturreservat
i Timrå kommun**

**Några udda
växtarter i Jämtland**

**Laestadius och
sundsvallsviolen**

ÅRETS VÄXT 2024

BRUNKLÖVER

& backklöver

Innehåll

- 3** Årets växt 2024 Brunklöver
- 6** Laestadius och sundsvallsviolen
- 8** Några udda växtarter i Jämtland
- 13** Jämtlands berggrund och dess särpräglade flora
- 18** De sista gammelskogarna
- 20** Högländsberget – Nytt naturreservat i Timrå kommun
- 22** Hur många olika maskrosor finns det på Öland?
- 23** Medelpads botaniska förenings program april– oktober

**BESÖK OSS
PÅ FACEBOOK:**

- Jämtlands botaniska sällskap JÄBS
- Medelpads Botaniska Förening

LEDARE

■ I min späda ungdom hittade jag ett tummat exemplar av Krok-Almqvist flora som min farbror använt och lyckades då nyckla mig fram till blåträ, *Lonicera caerulea*. Det var ett lyckat fynd – boken alltså. Den som hittar fram till ett naturintresse behöver sällan ha tråkigt.

Denna vår och sommar ges kurser via webben om att nyckla olika växter bland annat gräs och starr. Dit hittar man via Svenska Botaniska Föreningens webbplats.

Efter sex månader med vinter och tordsim i Norsk Flora 8:e utgåvan är det nu dags att ge sig av utomhus igen.

Vi hoppas att många kommer att delta i föreningarnas olika programpunkter i sommar. Förutom att man kanske lär sig en del så har vi ju roligt också.

EVA SUNDIN

➔ Passa också på att kika in på våra lokala förenings uppdaterade webbplatser. Där hittar du nu alla de äldre nummren av Rödblåran.

Årets växt 2024 BRUNKLÖVER

Brunklöver vid vägkant nära Ramundberget, Härjedalen.

FOTO: STAFFAN ÅSTRÖM

Svenska Botaniska Föreningen, SBF, har utsett brunklöver, *Trifolium spadiceum*, och backklöver, *Trifolium montanum*, till årets växter 2024.

TEXT: LARS-ÅKE BÄCKSTRÖM

Brunklöver

■ Brunklöver är ganska vanlig hos oss. I januari 2024 finns det 1438 fynduppgifter om brunklöver i Rödblårans landskap på Artportalen. De fördelas per landskap: Jämtland 616, Härjedalen 139, Medelpad 424 samt Ångermanland 259 fynduppgifter. Av de 1 438 fynduppgifterna är 370 uppgifter taggade med Projekt Vägkanter i statliga vägmiljöer 2019–2021. Även många privata uppgifter är fynd från vägkanter. Se prickkarta från Artportalen på nästa sida.

Brunklöver är en ett- eller tvåårig ört, med

pårlot från vilken det kommer ett antal upprätta skott. Höstgroende plantor övervintrar som gröna bladrossetter. Bladen är, som hos andra klöverarter, skaftade och treflikiga med svagt naggade bladskivor. Blommorna sitter tätt samlade i huvuden i toppen av stjälkarna. Blomhuvudena är ovala eller kort cylindriska och karaktäristiskt tvåfärgade med glänsande kastanjebruna äldre blommor i den nedre delen och lysande gula nyutslagna blommor i toppen. Det breda, längsfärdade seglet täcker resten av blomman när blomningen är över. Brunklöver känns lätt igen på blommornas färg och kan knappast förväxlas ▶

ÅRETS VÄXT – BRUNKLÖVER

Fynd av brunklöver i Jämtland, Härjedalen, Ångermanland och Medelpad år 1900–2023. Presenterade på topografisk karta. Från Artportalen. Uttagen i januari 2024.)

► med någon annan klöverart. Brunklöver blommar i slutet av juni och i första halvan av juli.

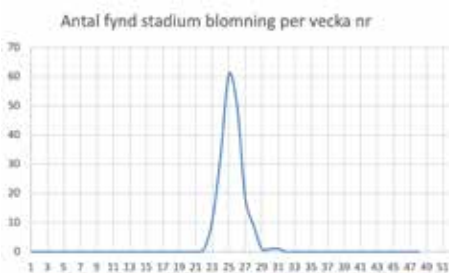
Brunklöver är ljuskrävande och konkurrenssvag. Den sprids lätt med frön men behöver gles vegetation och blottad jord för att gro och utvecklas. Brunklöver växer både på frisk och fuktig mark. Troligen bildar arten fröbank, vilket skulle kunna förklara plötsliga massförekomster på matjordstäckter eller annan blottlagd jord. Men arten är också mycket lättspredd och känd för att oväntat dyka upp på nya platser. Brunklövern har sitt ursprung i odlingslandskapet och de flesta lokaler har anknytning till tidigare brukande i någon form. En stor och troligen ökande andel lokaler finns dock på skogsvägar långt från odlad mark. Vanliga växtplatser är gräsbevuxna brukningsvägar, vägskärningar, rensade dikesslänter och trädor. Arten kan även uppträda längs större landsvägar, i grustag och på stationsområden. Enstaka moderna fynd har gjorts i glesa vallar och ångar men gamla uppgifter vittnar om att arten förr var vanlig i slätterängar.

Brunklöver är rödlistad i kategori NT i 2020 års rödlista.

Brunklöver tillsammans med bl.a. vitklöver i kant av Binnåvågen väster om Gröttingsberget., Binnåvågen är en grusväg mellan Mälgåsen och Gällö i Jämtland. 6 juli 2019.

FOTO: LARS-ÅKE BÄCKSTRÖM

Fördelning i tid för rapporter på Artportalen från Rödblärans landskap med Blomning som angivet stadium. Skala veckonummer för horisontell axel, antal fynd för vertikal. Baseras på de 186 rapporter, av totalt 1438, där stadium anges. Uttagen i januari 2024.)

Backklöver

Backklöver saknas troligen i Rödblärans landskap. På Artportalen finns en gammal uppgift från Mörsil i Jämtland (E. Henning, publicerad vid inmatning av Th Langes flora för Jämtland publicerad 1937) samt en uppgift från Myre i Ångermanland (Marie Sahlin 1980, publicerad vid inmatning av Ångermanlands flora).

Kortfattat är backklöver en flerårig ört med kraftig pålrot och en kort förvedad jordstam. Stjälken är styvt upprätt och ullhårig, nedtill finns en bladrossett. De tre småbladen är spetsiga med fint vasstandade kanter och vit hårig

Så registrerar du dina fynd

Under 2024 är du välkommen att rapportera fynd av brunklöver eller överraskande fynd av backklöver. Rapportera direkt i Artportalen www.artportalen.se. Bifoga gärna foto.

Särskilt om du är det minsta osäker på artbestämningen, då kan andra användare lättare hjälpa till. Ange antalet plantor, beskriv växtplatsen.

Registrera dina rapporter senast 2024-10-31.

Kontakta någon i MBF eller JÄBS

om du behöver hjälp.

På SBF:s hemsida svenskbotanik.se kan du läsa mer om inventeringen av Årets växt.

undersida. Blomman är gräddvit. Den skiljer sig från vitklöver och alsikeklöver dels genom de spetsiga småbladen och dels genom den svagt gula tonen i blomfärg, backklöver har aldrig röda eller rosa toner i blomman. Backklöver är rödlistad i kategori NT i 2020 års rödlista.

Laestadius och sundsvallsviolen

Medelpads
blomma
nummer ett!

Sundsvallsviol (*Viola collina*, bergviol) är en vårprimör och rikskändis bland vilda blommor här i Medelpad. På sidorna 308-309 i Medelpads Flora (2010) finns Rolf Lidbergs akvareller av sundsvallsviol vid Kloockarberget i Njurunda den 7 maj 1971, vid Döviksberget i Njurunda den 13 maj 1971 och vid Kubikenborg den 16 maj 1971.

TEXT: JAN-OLOF TEDEBRAND

LAESTADIUS FYND AV SUNDSVALLSVIOL VID SILJEBERGET I MEDELPAD ÅR 1824

Rolf Lidberg inleder på sidan 305 i Medelpads Flora sin beskrivning av sundsvallsviol på följande sätt:

”Primäruppgifter. *Viola collina*, bergviol, sundsvallsviol. Först publicerad av Laestadius (1824) som *Viola hirta* från Siljeberget; under rätt namn först hos Kindberg (1877), även från Sundsvallsberget 1888 (E. Ährling). Detta är de första litteraturuppgifterna från landet. Äldsta belägg från Sundsvall Norra Stadsberget 1850 (E. Ährling i S). Äldsta svenska namn var sundsvallsviol, och arten benämndes så till exempel i Neumans flora (1901). Växtmiljö. Bergviol är nog Medelpads blomma nummer ett. Som tidigblommande tävlar den med med primörer som smånunneört *Corydalis intermedia* och blåsippa *Hepatica nobilis*”.

VÄCKELSEPREDIKANT OCH BOTANIST

Den store väckelsepredikanten Lars Levi Laestadius var även hängiven botanist. Han delade

intresset för växter med sin prästvän Erik Peter Selahn som var uppväxt på den stora bondgård som fortfarande finns kvar nedanför Siljeberget och där Jan Johansson och Kerstin Rylander nu bor. En försommardag år 1824 besökte Lars Levi prästgården i Selånger. Han vandrade tillsammans med Erik Peter Selahn upp i Siljebergets hassellundar. Samma höst skrev Lars Levi om upptäckterna i Kungliga Vetenskapsakademiens handlingar:

”*Uti Medelpad vid Sundsvall eller vid pass 3/4 mil från hafvet finnes ett blomsterrikt berg, vid namn Seljeberget, hvars gynnade local framlockar många sydliga växtformer. Der finnes Lind, 2:ne temlingen tjocka träd, som buro mognade frukter. Kanske kan den finnas ännu längre norrut, om man hade undersökt alla bergsbranter, som finnas i Ångermanland. Dessutom finnas der Viola hirta, Herniaria glabra.*” Sedan fortsätter Lasse, som han kallades av sina vänner, uppräknningen av arter vid Siljeberget och nämner även några vattenväxter i Selångersfjärden nedanför ”Sillangers prästgård”.

FOTO: BENGT LARSSON

Det glada röjningslaget i den svala vårkvällen efter väl förrättad naturvårdande insats, från vänster: Jan-Olof Tedebrand, Margareta Byström, Karin Lindberg, Gudrun Fredén, Olof Svenson.

NATURVÅRDANDE INSATS FÖR SUNDSVALLSVIOL VID ROGSTA

Längs Indalsälven växer sundsvallsviolen i varma sydlandar upp till byn Dacke i Liden. Den västligaste utposten av Sundsvallsviol längs Ljungandalen finns i Rogsta by vid Fränsta. Där växer fler än hundra violplantor i en torr, solig, sydvänd lund med höga grova aspar nedanför en liten bergknalle som ackumulerar solvärmen. Nedanför bergknallen fanns även inslag av hägg, lönn, måbär och även en stor gammal sälg. Runt lövskogsudden finns stora åkerfält ner mot Torpsjön. Det handlar alltså om en ”stenhammar” i åkerlandskapet som förr betades och var öppen. Botanisten och floraväktaren Margareta Byström bor

i närheten och följer violbeståndets utveckling. Några botanister och naturvårdare inom Medelpads Botaniska Förening tog 12 maj 2016 bort lönnar och glesade ut bland aspelyet. Vi lämnade en del hägg som ger en mullrik lövförna.

SUNDSVALLSVIOL VID NORRA STADSBERGET

Gösta Åslund har under tidiga, varma vårar funnit sundsvallsviol vid norra stadsberget i Sundsvall redan kring mitten av mars. Säkraste tiden är dock från mitten av april till mitten av maj. Om man går upp längs trätrapporna vid berggrummet så finns blommande sundsvallsviol cirka 100 meter upp och ovanför stigen cirka 20 meter före stigen gör en tvärknix. Här brukar flera grupper med sundsvallsviol blomma i början av maj mellan trätrapporna och ett stort buskage med buskar. Jonas Lidberg och andra floraväktare följer årligen läget för vår kära sundsvallsviol. Jonas kommer att leda en spontan vandring vid norra stadsberget när sundsvallsviol och andra vårblommor är som finast, mer info kommer på Medelpads Botaniska Förenings facebook-sida. ■

sundsvallsviol
Siljeberget, Selånger

Några udda växtarter i Jämtland

I Jämtland finns några växtarter som nog kan anses vara lite udda för denna del av Sverige. Flera med sitt "normala" spridningsområde betydligt längre söder eller norr om eller i vissa fall längre österut.

TEXT: STAFFAN ÅSTRÖM

Ryssbräken. FOTO: LARS-ÅKE BÄCKSTRÖM

Bergbräken, *Thelypteris limbosperma*, är en av dem. Den har sitt huvudutbredningsområde i Sydvästsverige, men finns alltså också i västligaste Jämtland. Den föredrar lövskog både i norr och söder. Bilden visar den i fjällbjörkskogen vid Holdershatten inte långt från norska gränsen. I Norge är den ett inte ovanligt inslag i "lierne".

Krusnate, *Potamogeton crispus*, växer huvudsakligen i sötvattensjöar och bäckar, men kan förekomma även i brackvatten. Närmaste förekomster är sydligaste Hälsingland och Gästrikland, men annars är den mest spridd längs linjen Stockholm-Göteborg och i Skåne. I Jämtland har jag samlat den i Indalsälven mellan Krokom och Aspånäset, så nu finns belägg i Stockholmsherbariet.

Bergbräken.

Kärrbräken.

Ryssbräken, *Diplazium sibiricum*, är som namnet antyder en ormbunke med östlig utbredning samt med utpostlokaler på två områden i Sverige och ett i Norge. Ryssbräken är fridlyst i Sverige och floraväktas med några års mellanrum. Två av växtlokalerna finns i Kvikkjokkstrakten och tre eller flera lokaler finns i sydöstra Jämtland. Ett nyupptäckt område ca 8 km från de två kända lokalerna nära Albacken har hittats 2023. Den verkar där spridd på flera lokaler och skall inventeras under kommande sommar. Lokalerna vid Djupdalsbäcken är idag Sveriges till antal största med mer än 20.000 individer. Ryssbräken liknar hultbräken med sina bakre bladflikar bakåtriktade, men har en större bladskiva. De bägge växer gärna i samma miljö och kräver van blick för att inte förväxlas.

Kärrbräken, *Thelypteris palustris*, växer som namnet antyder i våtmarker. Längre letade vi efter den med utgångspunkt från gamla uppgifter från början av 1900-talet, tills den till slut återfanns i Håsjö i Östjämtland. Här växer den, som bilden visar, nedsänkt i en avrinningsbäck från en tjärn. Huvudförekomsterna är i sydöstra Sverige med tyngdpunkten i Uppland.

Borsttåg, *Juncus squarrosus*, har sin huvudförekomst i Sydvästsverige. Förutom Västjämtdlands fjällnära förekomster så har Gästrikland de närmaste lokalerna för borsttågen. Den har minskat i sydvästra Sverige, vilket gör att den klassas som nära hotad i Rödlistan. Växtplatsen mellan Björkede och Holdershatten är gles tallskog på mager torvmark, med ett fåtal andra kärlväxter.

Gulsippa.

Gulsippa, *Ranunculus ranunculoides*, är tämligen spridd i närheten av Storsjöns södra stränder. Annars hittar man den närmast på enstaka ställen längs Norrlandskusten, men framför allt från Gästrikland och söderut. Den sprider sig lätt om någon tar plantor för att plantera hemma i Jämtland. Den tycks trivas med de kalkhaltiga markerna här. Lövskog, bäckar och lundartade miljöer verkar vara dess favoriter i Jämtland.

Vityxne, nedom Ansättenfjället.

Vityxne, *Pseudorchis albida*, är en orkidé med vitt skilda biotoper och områden i Sverige. I Västra Götaland växer den i slätterängar och liknande betesmarker, medan den i Jämtland och Lappmarkerna norr om växer främst i fjällbjörkskog strax under kalvfället. Det finns dock undantag. Den växer också rikligt 60-70 ex. på en fåbodvall i granskogsbältet i Offerdal, men jag har även sett den i en djup dödisgrop på kalvfället på östsidan av Lillanjeskutan och i en mindre sydbrantfot på Grönfjället i Svenskådalen naturreservat. Det senare motsäger ArtData-bankens besked att den inte växer i alpin miljö. Som alla orkidéer är den fridlyst och kan inte ses utan behörighet på Artportalens hemsida då den anses behöva extra skydd från samlare. Sydsvenska förekomsterna har kraftigt minskat under senare tid. Renbete får nog bedömas vara gynnsamt för fjällbjörkskogens vityxne.

Desmeknopp. FOTO. LARS-ÅKE BÄCKSTRÖM

Desmeknopp, *Adoxa moschatellina*, en liten och mycket speciell växt med karaktäristisk färg på bladen och ett ovanligt blomarrangemang, fyrkantigt med 5 blommor i toppen av växten. Växten anses nära hotad i rödlistan. I Jämtland växer den längs bäckar och stränder på tre platser kring södra delen av Storsjön plus en fjärde lokal som funnits till början 1990-talet i vallgraven till Tibrandshögens borggruin, men numera är utgången. Att räkna antalet blommande exemplar kan vara knepigt då den har ett mattbildande beteende. I Medelpad och Hälsingland är den också förekommande, men finns framför allt från Uppland och söderut i Sverige.

Smällvedel.

Smällvedel, *Astragalus penduliflorus*, är en fridlyst växt och har sina största populationer i Stuguns socken i Jämtland, men är även noterad från Dalarna och Medelpad. Den klassas som sårbar i Röslistan. Den är knuten till sandiga-grusiga biotoper längs åsar och på flera ställen vägkanter. Sitt namn har från sina uppblåsta mogna skidor som kan ”smällas” mellan fingrarna.

Finnstarr, *Carex atherodes*, är en storvuxen starr med flera honax och ett par hanax längs översta delen av växten. Arten har upptäckts i sen tid och numera finns tre lokaler Sverige en i vardera Hälsingland, Åsele lappmark och i närheten av Sikås i Jämtland. Denna starr har också en östlig utbredning, vilket också namnet antyder och är även i övriga utbredningsområden tämligen sällsynt. I Sverige blir den sårbar i rödlistan.

Plattstarr, *Carex disticha*,

är funnen på en enda myr i Aspås i Jämtland. Huvudområdet för starren är annars från Uppland och sydvästut, med några få lokaler även i Medelpad och Hälsingland. Även denna starr är tämligen högvuxen med en avlång toppaxsamling med många honax och några hanax i mitten av axsamlingen.

Spindelört, *Thesium alpinum*,

var ett mycket oväntat växtfynd 2019 i Bensjö, Bräcke. Längs grusväg och järnväg växer den ymnigt. Närmsta lokaler i Sverige ligger i Östergötland, men huvudutbredningen är i Småland. Här i söder är det en minskande tendens på grund av igenväxning med frodigare arter. Den är konkurrenssvag och föredrar mager, helst sandig mark.”

Spindelört. FOTO LARS GRÖNVIK

Lappsnögräs, *Phippisia algida*,

liknande förhållanden gäller för detta ännu mindre gräs. Det är tämligen svårt att skilja från dovresnögräset, men har vanligtvis ett mer nerliggande utseende på ax och strån. Två kända lokaler finns på kalvfjäll i Stekenjokområdet i Jämtlands nordligaste del. Arten är klassad som sårbar i rödlistan.

Pysslinglåsbräken. FOTO. LARS GRÖNVIK

Pysslinglåsbräken, *Botrychium tenebrosum*, en mycket liten och mycket sällsynt låsbräken i Sverige. 1993 upptäcktes den för första gången i Sverige i Bodsjö i Jämtland på en gammal ängsmark bland flera andra låsbräkenarter. Den fick till en början heta "Lilla Rut" då den litet liknade en rutlåsbräken, men efter DNA-analys fick den sitt rätta namn. I övrigt i Sverige finns den nyupptäckta på tre kustlokaler i hällmark i Uppland, Gästrikland och Norrbotten. Andra utbredningsområden är Island, Schweiz och Nordamerika. Bilden från Bodsjölokalen.

Dovresnögräs, *Phippsia concinna*, är ett mycket litet gräs, endast ca 10-15 cm som mest. Biotopen är grusiga blöta snölegor eller sjösränder. Blomningstiden är slutet av augusti till början av september. Gräset är mycket konkurrenssvagt och uppträder därför bara där snön eller is ligger länge under sommaren och sent har smält så att bara få växter har hunnit etablera sig. Arten anses starkt hotad i ArtDatabankens rödlista, sannolikt på grund av de mildare somrarna med tidig avsmältning av snö och is. Dovresnögräs finns endast i Jämtland och Härjedalen i Sverige.

Jämtlandsmaskros.

Jämtlandsmaskros, *Taraxacum crocodes*, är en så kallad fennoskandisk endem. Det betyder i klartext att den endast finns i ett begränsat område i mittersta Skandinavien. I Jämtland har den slagit sig ned i några olika biotoper: Kalkbleken, sjö- å- och älvstränder och fuktig ängsmark. Främst förknippas den med å- och älvstränder där den, som konkurrenssvag, gynnas av den årliga nivåvariationen i vattenföringen. I ängsmarker krävs årlig slåtter och kalkbleken är i regel individfattiga växtplatser. Bilden är från ett kalkbleke.

JÄMTLANDS BERGGRUND och dess särpräglade flora

TEXT OCH FOTO: STAFFAN ÅSTRÖM

Övre Blekan i Aspåsnäset med kalktuff och bleket i bakgrunden.

BLEKE OCH KALKTUFF

Jämtland har Sveriges största sammanhängande kalkberggrund, och i grunden kommer både bleke och kalktuff från kalkbergarter där kalken lösts upp i vatten. Bleke är en kornig sandliknande kalkavlagring som avsätts på botten i öppet vatten i grunda sjöar och tjärnar. Den består av nästan rent kalkslam och är vit till gul i färgen. Med avtagande kalkhalt övergår bleket i kalkgyttja och alggyttja. Förutsättningarna för mineralbildningen påverkas om utfällningen når markytan och genom luftens påverkan till slut kan bli hård som sten och kallas då kalktuff. Kalken förs upp till markytan genom kallkällornas försorg.

I Sverige förekommer bleke förutom i Jämtland även i Västergötland, Skåne, Uppland samt på Öland och framför allt på Gotland.

Övrigt i Världen finns denna naturtyp i Kanada och Tjeckien. Kalktuffkällor är listade i EU:s art- och habitatdirektiv som en prioriterad naturtyp.

BOTANISKA OCH ANDRA SÄLLSYNTHETER

Om man letar efter växter på de vita blekefälten och på kalktuffen, där tjärnar och sjöar sänkts eller torkats ut och kalktuffkällor mynnar, kan man få se många spännande arter, inte minst orkidéer. Flugblomster *Ophrys insectifera*, blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta* och purpurknipprot *Epipactis atrorubens* är tre arter som trivs i denna naturtyp. Här kan man också finna jämtlandsmaskros *Taraxacum crocodes*, en apomiktisk art som bara finns i mellersta Skandinavien i hela världen. Den är listad som nära hotad (NT) i Sverige och Jämtland bedöms ▶

Den grunda bleketjärnen Övre Blekan.

Vaxnycklar.

Flugbromster

► ha merparten av landets bestånd. Här kan man också möta majvivan *Primula farinosa* (NT) och smalvivan *P. stricta* den senare som också förekommer i fjälltrakterna. En art som verkar tåla åtskilligt med kalk är tegelbryum, *Bryum wrightii*, en arktisk mossa som bara är funnen på bleken i Jämtland i Sverige, långt från sina närmsta förekomster på Svalbard. Den har hittats på sex blekelokaler i Jämtland och är klassad som starkt hotad (EN) på rödlistan. I Sverige växer den enbart på kalkblekefält som är nästan vegetationsfria och exponerade. Skyfallsalgen, *Nostoc commune*, bildar ibland marktäckande ytor på blekefältena, som syns tydligast när de blivit regnblötta.

Piprensarmossa, *Paludella squarrosa*, purpurvitmossa, *Sphagnum warnstorffii*, skorpionmossor, *Scorpidium* sp. och gyllenmossa, *Tomentypnum nitens*, är standardfynd i extremrikkärren som omger blekena. Rödlis-tade snäckor som otandad grynsnäcka,

Vertigo genesii, kalkkärrgrynsnäcka, *V. geyeri* och kärrpuppsnäcka, *Pupilla pratensis* har sin hemort i de miljöer som blekena erbjuder. Den likaså rödlistade (NT) röksvampen sumpäggsvamp, *Bovista paludosa*, trivs också i blekemiljöerna.

En vanlig fjärilsgäst i blekeområden är den starkt hotade violett guldvinge, *Lycaena helle*, som flyger från slutet av maj till midsommartid. Det är inte bara ovanför vattenytan som blekeområdena hyser en unik artrikedom. Bland kransalgerna, (*Chara* sp.) i Jämtlands bleketjärnar och

Skogskniprot.

blekesjöar finns två rödlistade arter. Spretsträfs, *Chara rudis*, är listad som sårbar (VU) på rödlistan och finns bara på ett tjugotal områden med kalkrik berggrund i Sverige. Det största hotet mot arten är enligt rödlistan övergödning. I samma sjöar återfinns ofta skäggsträfs, *C. strigosa*, som är rödlistad som nära hotad

(NT) och den livskraftiga (LC) raggsträfs, *C. horrida*. Flera av Jämtlands blekelokaler är också mycket fina fågellokaler och några är avsatta som fågelskyddsområden.

Smalviva.

BLEKEOMRÅDEN I JÄMTLAND

De största blekefälten är Tysjöarna i Krokombäck, Svedjesjön i Orrviken, Acksjön och Lavsjön på Rödön samt Nordvattnet i Gisselås. Andra intressanta är Bleksjön utanför Orrviken har ett blekefält som tidvis är vattentäckt. Här förekommer gullbräcka, *Saxifraga aizoides*, och stiftmossa, *Aongstroemia longipes*, och märkligt nog de båda risen närt vid *Salix reticulata* och dvärgvide *Salix herbacea* som annars alla framför allt påträffas i fjällen. Närmare Storsjön finns Fillstabäcken, ett naturreservat med en kalkvattenkälla som avsatt kalktuff under 5000 år. Här finns älvväxing, *Sesleria uliginosa*, en art som annars har en sydöstlig

utbredning i landet. Acksjön ligger på Rödöhalvöns yttersta norra del. På det torra och hårda blekefältet växer flugblomster, *Ophrys insectifera*, och jämtlandsmaskros, *Taraxacum crocodes* och massor av guckusko – ja bortåt 20 000 exemplar. Drygt två mil nordostut ligger Blekbäcken/Stensundet nära Handög i Lit, ett naturreservat bestående av skog och myr på 421 hektar. Bleke och kalktuff bildas på flera platser i reservatet där det bland annat växer stor låsbräken *Botrychium virginianum*, som är rödlistad som sårbar (VU), vaxnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *ochroleuca*, skogsknipprot *Epipactis helleborine* och sumpäggsvamp, *Bovista paludosa*.

Den omfattande kalkberggrunden i Jämtland påverkar inte bara rikkärren med bleke och kalktuff. Det är också en förutsättning för de stora kalkbarrskogar som breder ut sig i centrala Jämtland. Här är ett Eldorado för svamparnas "orkidéer" spindelskivlingarna, *Cortinarius* sp. Härom vittnar också de mycket stora förekomsterna av guckusko, *Cypripedium calceolus*.

Min bedömning är att det inom Jämtlands län finns cirka en miljon guckuskor eller mer, vilket gör att guckuskon inte är rödlistad längre i Sverige och att de kanske utgör 40 procent eller mer av alla guckuskor i världen, eller i vart fall Europa, och alltså finns i Jämtlands län. Det mesta av kalkbarrskogarna består av gran- och blandskogar men det finns också områden med tallkalkbarrskog och speciellt fint växer den kring den Forsåån som avvattnar Locknesjön. Det är alltså delvis på grund av djur som varit utdöda i hundratals miljoner år som den jämtländska floran är så speciell. Tanken på vilka tidsrymder som passerat blir hissnande när man samtidigt beaktar att det inte var förrän under tidsåldern Silur, med början för nästan 440 miljoner år sedan, som de första kärnväxterna såg dagens ljus på vår planet. ■

De sista gammelskogarna

Under perioden 1950–1990 bedrevs storskaligt industriskogsbruk på bolagsmarker och även på statens skogsmark: lövbesprutning med hor- moslyr, utdikning av våtmarker, stora kalhyggen. Efter Rio-konferensen om biologisk mångfald 1992 så har hyggena blivit mindre, bland- och lövskogar återkommit, hyggesfria metoder ökar. Men fortfarande av- verkas gamla flerhundraåriga, värdefulla skogar.

TEXT: JAN-OLOF TEDEBRAND

ANDERS DELIN

Under framtagandet av vår nya landskapsflora för Medelpad som utkom år 2010 så hade vår landskapsbotanist Håkan Lindström (1950-2018) mycket kontakt med Anders Delin (1935-2017) som var ”primus motor” för ny en ny Hälsinglandsflora. Anders sände sina flora- utkast till Håkan för synpunkter och Håkan del- gav oss andra de intressanta mailväxlingarna. Anders Delin besökte oss här i Medelpad bland annat vid seminarium om laven långskägg som jag och Naturskyddsföreningen ordnade år 1990 på gamla rådhuset vid stora torget i Sundsvall. Anders var även med oss då prakt- verket ”Medelpads Flora” presenterades hösten 2010, se Hjärdis Lundmark stämningsfulla bild av Anders Delin och Håkan Lindström vid ”släppshowen” på Norra Stadsberget i Sundsvall.

FORSKNINGSRESAN I NATURVÅRDENS UTMARKER

Anders Delin var inte bara intresserad av kärll- växter utan även av gammelskogens lavar, mos- sor och svampar. Anders Delin tog initiativ till ideella inventeringar av de sista, skyddsvärda gammelskogarna i norra Sverige under namnet ”Forskningsresan i naturvårdens utmarker”. Dessa inventeringar har blivit populära, ökat kunskapen om gammelskogens arter och

resulterat i sparandet av värdefulla natursko- gar. Naturskyddsföreningen och föreningen Skydda Skogen har i Anders Delins anda ordnat ”Forskningsresan i naturvårdens utmarker” i bland annat mittsvenska området: Mjällådalen 2009, kring Björkvattnet i Strömsunds kom- mun 2018, kring Ljungdalen-Storsjöområdet i Härjedalen 2019 samt i västra Medelpad och gränstrakterna Jämtland-Medelpad 2022 och 2023. Inventeringarnas resultat och artfynd har delgetts Länsstyrelse, Skogsstyrelse och markä- gare. Rapport från 2023 års forskningsresa:

<https://skyddasko- gen.se/wp-content/ uploads/2024/01/ny- rapport-forsknings- resan-2023.pdf>

Landskapsbotanisterna Anders Delin och Håkan Lindström vid ”släppet” av Medelpads Flora.

► HÄLSINGLANDS FLORA

Försommaren 2019 reste botanister och mykologer här i Medelpad i tre minibussar ner till Kärböle i Hälsingland för att bese de 9000 hektar stora brandfälten från torrsommaren 2018. Vi blev hjärtligt mottagna och guideade av Magnus Andersson, Maj Johansson, Peter Ståhl och våra andra vänner inom Gävleborgs Botaniska Sällskap. Vi kunde även handla in de två vackra linnebanden av praktverket ”Hälsinglands Flora” som just utkommit. Men då hade Anders Delin redan lämnat jordelivet. ■

Underviol.

Sundsvallsviol.

HÖGLANDSBERGET

– Nytt naturreservat i Timrå kommun

TEXT OCH FOTO: STEFAN GRUNDSTRÖM

Länsstyrelsen har nyligen beslutat om att 34 hektar av Höglandsbergets sydvästsluttning får ett skydd som naturreservat. Höglandsberget är beläget i byarna Högland och Sanna i Ljustorps socken knappt två mil från Timrå centrum. Naturskyddet innebär bland annat att det blir förbjudet att bedriva skogsbruk där och exploatera området för annan markanvändning. Utgångspunkten för att besöka Höglandsberget är parkeringar vid fotbollsplanen eller reningsverket i Ljustorp, belägna nere vid Ljustorpsån. Därifrån är det en stig på ungefär 700 meter innan man når berget.

HÖGLANDSBERGET är ett av våra sydväxtberg, en beteckning som används för berg med en tvärbrant framsida och en för trakten ovanlig flora, ofta med inslag av sydliga växter. Ett sydväxtberg har ett varmare lokalklimat än omgivningen och branten vetter oftast mot söder eller sydväst och typiskt är förekomsten av blockmarker nedanför branten med en lövdominerad skog, ibland till och med inslag av ädellövträd. Så är fallet till exempel i Barnberget i Timrå där det växer skogslind.

Det är ingen överdådig kalkpåverkad bloms-

Skuggviol.

terprakt vid Höglandsbergets fot då det är fråga om mer svärvittrade och sura bergarter i denna trakt. De topografiska förutsättningar och troligen även den äldre markanvändningen har ändå bidragit till en lundflora som är ovanlig rik. På Höglandsberget finns även äldre naturskogsartad granskog

SPECIELLT SEVÄRT är tre stycken rara violarter som det finns mycket av i lövskogen strax nedanför branten, underviol, skuggviol och bergviol. Om man har tur kan alla tre arterna blomma samtidigt i mitten av maj men normalt blommar bergviolen redan i april. MBF hade några exkursioner dit för cirka 10 år sedan och förutom de tre ovan uppräknade violarterna fanns även blommande styvmorsviol i bergsbranten, skogsviol i lövskogen och åkerviol ute på åkermarken. Här finns också getrams, stinksyska och äldre uppgifter om vårlök som är växter med sydlig utbredning i Sverige. ■

Ny landskapsflora!

Solvända, Ölands landsskapsblomma.

Hur många olika maskrosor finns det på Öland?*

TEXT: ULLA-BRITT ANDERSSON

Vilka arter har ökat mest jämfört med äldre inventeringar? Vilka växtmiljöer är mest hotade på dagens Öland? Hur kan geologin förklara var olika arter förekommer? Vilka poeter har inspirerats av öns unika flora och natur? Detta är några av de vitt skilda frågeställningar som du får svar på när du läser Ölands flora. I två band på sammanlagt över 1 500 sidor presenteras den totalinventering av Ölands kärlväxtflora som genomfördes åren 2000 till 2020.

Drygt 30 personer var engagerade i projektet, alla på ideell basis. Ölands Botaniska Förening (ÖBF) samordnade projektet och 26 maj släpps

boken. Drygt 2 300 arter presenteras med uppgifter om i vilka miljöer de växer, var på Öland de förekommer, om de ökar eller minskar mm. De flesta arter har utbredningskartor och många foton av både växter och miljöer gör att du blir inspirerad att ta dig ut i landskapet. Boken kommer att finnas tillgänglig via de stora nätbokhandlarna. Den kommer också att finnas till direktförsäljning och avhämtning hos ÖBF (olandsflora.se) och Svenska Botaniska Föreningen (svenskbotanik.se). ■

* Det finns ungefär 250 olika arter maskrosor på Öland!

Häng med ut i sommar!

BOMBMURKLA.FOTO: KERSTIN STICKLER

MEDELPADS BOTANISKA FÖRENING PROGRAM APRIL— OKTOBER 2024

Programgrupp: Jessica Andersson, Karin Lindberg, Jan-Olof Tedebrand.
Våra programpunkter genomförs i samarbete med Studieförbundet.
Tid och samlingsplats för spontana = ej i programmet tidsbestämda exkursioner meddelas av Eva Sundin på MBF facebook och via gruppmail till medlemmar.
Förkortningar: MBF = Medelpads Botaniska Förening. SNF = Naturskyddsföreningen Sundsvall-Ånge. Myko = Sundsvalls Mykologiska Sällskap.

FOTO: HÅKAN SUNDIN

Bombmurklor i mitten av maj

■ Exkursion med Elisabeth Nilsson till bombmurklor vid byn Åsäng intill Ljustorpsån, Här växer under "normalår" cirka 200 bombmurklor bland hässlebrodd, skuggviol och kransmossa. Under ett "toppår" noterade Håkan Sundin fler än tusen bombmurklor här.
Samarr: MBF, Myko, SNF

Fagning av de artrika ängsbackarna i Hällom

■ Medtag bågsåg, räfsa, glatt humör.

Sundsvallsviol och andra vårblommor vid Norra stadsberget

■ Det är nu 200 år sedan botanisten och prästen Lars Levi Laestadius år 1824 fann sundsvallsviol (bergviol) vid Siljeberget i Selånger. Jonas Lidberg visar oss sundsvallsviol, backsärvfrö, blåsippor och andra växter vid Norra Stadsberget.

Samling: Vid foten av trätrapporna som leder upp i norra berget.

Försommaren, lindarna vid tvärberget

■ Vi besöker växtlokalen för lindar vid Tvärberget i Stöde, en varm kalkpåverkad sluttning mot Stödesjön där lindar funnits i kanske 7000 år. Lindlokalen ligger bara ett par hundra meter från europavägen. Här finns blåsippa, olvon, underviol. Redan Collinder noterade dvärghäxört här i sin Medelpadsflora 1909. Under månghundraåriga jättelinden samtalar vi om dagens och om framtidens skogar i varmare klimat.

Ledare: Jonas Lidberg, Jan-Olof Tedebrand, Anneli Åslund

Samarrangemang: MBF, Naturum Ånge, SNF ▶

Vandring i Jämtgavelns NR.

SÖNDAG 26 MAJ

■ Jämtgaveln i Ånge kommun är ett av länets största naturreservat med sina 3000 hektar. Här pågår naturvårdsbränningar. Vi vandrar sakta, njuter av den storslagna vildmarksnaturen samt inventerar fåglar, svampar, växter i områden som bränts 2005, 2012 och 2023.

Samling: Naturum Ånge kl 8.00

Ledare: Peter Nilsson, John Granbo

Samarr: Birdlife Medelpad, MBF, Myko, Naturum, SNF

MBF årsmöte

SÖNDAG 2 JUNI

■ Borgsjö strand i Ånge, därefter exkursion till majvivans äng vid Nyänget och till länsstyrelsens fina ängsreservat Gammelbodarna där Ulla-Britt Olsson tar emot oss. Ulla-Britt är dotter till Rune och Vega Backman som med lieslätter och räfsning skötte de arrika ängarna. Här finns fågelstarr, sandviol + ängens växter.

Vandring i Sidsjö arboretum

■ Vi planerar vandring i Sidsjö Arboretum när liljekonvaljerna blommar som finast.

Samarr: MBF, SNF

Mossvandring med Bengt Larsson

■ Bengt Larsson lär oss mossor i en kalkrik gransumpskog med mycket död ved norr om väg E14 och väster om Mörberget i Torp socken kring midsommartid, vi letar även stor låsbräken och kikar på kalkväxter i skogen som är skyddad med naturvårdsavtal. Kanske ser vi dvärghäxört och guckusko?

Samarr: MBF, Myko, Naturum, SNF

De Vilda Blommornas Dag

SÖNDAG 16 JUNI

■ Tredje söndagen i juni anordnas varje år blomstervandringar för allmänheten runt om i hela Norden – De Vilda Blommornas Dag. Då samlas tusentals människor för att gå ut och titta på, lära sig mer om och njuta av den vilda floran. I Sverige är det Svenska Botaniska Föreningen som är arrangör tillsammans med olika lokala föreningar i hela landet.

1. Fäbodexkursion till den högt belägna fäboden Kullbodarna i Ånge.

■ Där ser vi på fjärilar, fåglar, växter och annat intressant tillsammans med fäbodägarna Margita Sjöberg och Mats Olsson.

Samling: Samåkning från Shell Nacksta kl 9.

Samling kl 10 vid Naturum Ånge

Ledare: Rebecka Andersson, Bengt Larsson, Anneli Åslund

Samarr: MBF, Naturum, SNF

2. Vi ser på typiska växter för norra Alnös kalkgynnade flora.

■ På väg mot Stornäset planerar vi att stanna till och titta på den örtrika miljön vid Slädbäcken. Vid Stornäset finns fina ängsmarker

Örtvandring

Karin Lindberg leder några örtvandringar under sommaren och lär oss om örter som mat och medicin.

och högrötsrik lövskog där vi bland annat kan se nordisk stormhatt, smörbollor och kanske tiggarranunkel.

Tag med matsäck och kläder efter väder!

Samling: Kl 10.15 vid Circle K-macken på Alnön (nära hållplats för stadsbuss nr 1).

Samåkning i bil därifrån.

Ledare: Eva Grafström (073-9543054)

Rutininventering

ONSDAG 3 JULI–FREDAG 5 JULI

■ Vi är många som längtar till sommarens mysiga, spännande rutininventeringar med Bengt-Gunnar Bege Jonsson. Vi delar oss i grupper och någon i varje grupp behärskar även knepiga växtgrupper som starrarter. Eva Sundin informerar om samlingsplatser och tider.

Hör av dig till Bege så hamnar du på hans lista över de som får särskild kallelse till sommarens äventyr med botanistkompisar: bengt-gunnar.jonsson@miun.se

Atlasinventering i centrala Ångermanland

LÖRDAG 6 JULI

– TORSDAG 11 JULI

■ Det här inventeringslägret organiseras av Svenska Botaniska Föreningen (SBF), med Näsåker som bas. Atlasinventeringar sker i de norra/centrala delarna av Ångermanland. Boende i stugby och bilresor under inventeringen bekostas av SBF.

Anmälan senast 20 juni till Lars Fröberg: lars.froberg@svenskbotanik.se

Se mer detaljerad info:

<https://svenskbotanik.se/inventeringslager-i-centrala-angermanland-vaxtatlasprojektet/>

Fler utflykter...

▶ Botanisk sommarexkursion till Ångermanland

■ MBF sommarexkursioner till våra grannlandskap brukar vara populära. Vi har besökt Jämtlands finaste brunkullaäng, enorma brandfält i Ljusdal och Hornslandets blivande nationalpark vid hälsingekusten. Nu sommaren 2024 besöker vi underbara Halsviks-ravinen i Nordingrå med vår lokale botanist-vän Leif Berglund som lokal guide.

Ledare: Leif Berglund, Eva Sundin, Håkan Sundin

Sommarvandring på Sönnasjöbergen med John Granbo

MITTEN AV AUGUSTI

■ Fokus på skogsbrandens betydelse i nordliga skogar. Exkursionen ingår som del i EU Life Taiga-projekt om naturvårdsbränningar. Vi vandrar i de ljusa lövlundarna med gamla tallar och cirka 140 årig asp-björk-sälgskog. Underbar utsikt över Viggebygden.

Samling: Badplatsen Viggesjön.

Samarr: MBF, Myko, Naturum Ånge, SNF

Mossvandring Bege Jonsson i Bergsåkersdeltat

MITTEN AV AUGUSTI

■ Bege Jonsson visar oss lövskogens mossor i Selångerås lummiga delta med höga örter som nordisk stormhatt och strutbråken samt trädlika bestånd av mandelpil under en fin sommarkväll i mitten av augusti. Vi parkerar nedanför Folkets Hus i Bergsåker.

Vandring med Erica Hästdahl vid Fårberget i Ånge

■ Vi får lära oss om kryptogamer (lavar, mossor, svampar) och växter under vandring

en solig höstdag i lövbränna med asp, björk, sälg och i gammal tallskog. Vi siktar antingen på helgen i månadsskiftet aug-sep eller första helgen i sep.

Samarr: MBF, MYKO, SNF

Lavar, mossor och svampar

■ Bengt Larsson och Håkan Sundin leder vandring vid reservatet Flakamon söder om Indalsälven, se länsstyrelsens info om den fina gammelskogen:

<https://www.lansstyrelsen.se/vasternorrland/besoksmal/naturreservat/flakamon.html>

Fler spontana exkursioner

■ Vi kollar läget för mosipporna vid Hundberget i Torp efter vårbränningen 2022. Anneli Åslund visar oss Stödes fina sockenblomma blårapunkeln. Jonas Lidberg leder exkursion till Bottnarna, Indal där bland annat sötgräs och vårärt finns i Natura 2000-område som länsstyrelsens Åsa Michold värnar om.

Floraväktarna

■ Under ledning av Olof Svensson och Agneta Toomingas kommer under sommaren följa utvecklingen av hotade arter i vårt närområde.

Vill du följa med så kontakta Agneta:

a.toomingas@hotmail.com eller

Olof: olof.l.svensson@telia.com

Jämtlands Botaniska Sällskap

STYRELSE:

Staffan Åström, ordförande
carex47@gmail.com

070-68 68 274

Göran Dahl, sekreterare
dahl.goran@telia.com

Lars-Åke Bäckström, kassör
lars-ake.backstrom@live.se

Jana Novak, ledamot
novakjana69@gmail.com

Henrik Zetterström, ledamot
heze@telia.com

Vakant, suppleant

www.jamtflora.se

Medlemsavgift:

100 kr/år inkl. Rödblåran.

20 kr/år exkl. Rödblåran.

20 kr för Familjemedlem.

Plusgiro: 198 45 37-9

Bankgiro: 5837-2038

Medelpads Botaniska Förening

STYRELSE:

Eva Sundin, ordförande
e.sundin@telia.com

Bengt-Gunnar Jonsson, v. ordf.
bengt-gunnar.jonsson@miun.se

Jonas Lidberg, sekreterare
jolid2007@yahoo.se

Håkan Sundin, kassör
hkan.sundin@telia.com

Bengt Larsson, ledamot
bengtrlarsson@gmail.com

Maja-Klara Lundahl, ledamot
maja_lundahl@hotmail.com

Kerstin Stickler, ledamot
konsult.kstickler@gmail.com

Olof Svensson, ledamot
olof.l.svensson@telia.com

Jan-Olof Tedebrand, ledamot
jan-olof.tedebrand@telia.com

Agneta Toomingas, ledamot
a.toomingas@hotmail.com

www.medelpadsbotaniska.se

Medlemsavgift:

150 kr/år inkl. Rödblåran.

30 kr för familjemedlem.

Plusgiro: 44 36 79-6

Rödblåran

REDAKTION:

Staffan Åström, Aspås, carex47@gmail.com

Stefan Grundström, Älgsjö, stefan.grundstrom@hotmail.com

Eva Sundin, Söråker, e.sundin@telia.com

Jan-Olof Tedebrand, Sundsvall, jan-olof.tedebrand@telia.com

Utgiven i samarbete mellan Jämtlands Botaniska Sällskap och Medelpads Botaniska Förening.

Utkommer med 2 nummer per år. Manusstopp nr 1: 15 april och nr 2: 15 november

Grafisk form: Kerstin Stickler **ISSN** 1100-1674

FOTO: KERSTIN STICKLER

Skogsfräken.

Rödbläran

www.jamtflora.se

www.medelpadsbotaniska.se